

VBE rašymo užduočių vertinimo instrukcijos paaiškinimas

Lietuvių kalbos ir literatūros VBE rašymo užduoties turinio vertinimo instrukcija **iš dalies** paremta SOLO (*Structure of the Observed Learning Outcome*; Stebimo mokymosi rezultato struktūra) taksonomija, kuri kategorizuoja kiekybinius ir kokybinius kognityvinės veiklos požymius. SOLO taksonomijoje išskiriami keli kognityvinių procesų lygiai: *ikistruktūrinis* (neatsakyta į temą), *vienstruktūrinis* (išskirtas vienas aspektas), *daugiastruktūrinis* (išskirta du ar daugiau aspektų – be sąryšingumo), *sąryšinis* (keletas aspektų susiejami į visumą), *išplėstinis abstraktusis* (sąryšinga visuma generuojama į aukštesnį abstrakcijos lygį).

Literatūra:

Biggs J. & Collis K. *Evaluation the Quality of Learning: the SOLO Taxonomy – Structure of the Observed Learning Outcome*. New York, San Diego: Academic Press, 1982;
Targamadžė, Vilija; Nauckūnaitė, Zita. SOLO taksonomija kaip mokinių rašinių vertinimo priemonė. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2009, Nr. 22, p. 65–75.

Teksto interpretavimo užduoties vertinimas

Brandos egzamino užduotyje pateikiamas literatūros tekstas (fragmentas) ir siūlomas vienas iš galimų interpretacinių aspektų. Mokinys ar mokinė gali pasirinkti interpretuoti tekstą pateiktu *arba* savo pasirinktu aspektu. Rašinio pavadinimas gali būti arba užduotyje suformuluotas interpretacinis aspektas, arba mokinio pasirinktas interpretacinis aspektas.

Teksto interpretacija – teksto analize pagrįstas literatūros kūrinio ar jo fragmento aptarimas, kurio tikslas – išryškinti kūrinio (fragmento) struktūros, turinio, raiškos, žanro, idėjų ir konteksto (biografinio, kultūros, literatūros, istorinio ar kt.) specifiškumą, atskleisti savitą literatūros kūrinio (fragmento) prasmę ar tam tikrą prasmės aspektą. Teksto interpretacija grindžiama atidžiojo skaitymo nuostata: interpretuojant tekstą, siūloma atkreipti dėmesį į teksto kompoziciją, pasakojimo tipą, pasikartojimus, išskirtinius teksto elementus. Teksto interpretacijai reikalinga teksto suvokimo kompetencija – t. y. gebėjimas atidžiai perskaityti ir suvokti teksto prasmes, jame keliamas problemas, analitinė ir interpretacinė kompetencijos – t. y. gebėjimas išnagrinėti teksto elementus, jų ypatybes bei išvelgti įvairių teksto komponentų sąsajas, kuriamas reikšmės ir prasmės, bei kultūrinė kompetencija – gebėjimas aptarti literatūros kūrinį (fragmentą) arba konkretų interpretacinį aspektą platesniame kontekste.

Analizuojant ir interpretuojant tekstą, prozos ar dramos kūrinio aptartina struktūra, temos, problemos, idėjos, veikėjų charakteriai, poelgiai, vertybės, veiksmas, erdvė, laikas, raiška, pasakojimo perspektyva, pasakotojas. Poezijos kūrinio aptartina struktūra, lyrinis subjektas, vyksmas, erdvė, laikas, temos, idėjos, retorinės figūros, eilėraščio tipas, eilėdara. Interpretuojant tekstą nebūtina aptarti visų išvardytų komponentų; kryptingai interpretuojant gali būti pasirenkami tik svarbiausieji, aktualiausi, reikalingi teksto savitumui ar pasirinktam interpretaciniam aspektui atskleisti. Interpretuojant tekstą reikia tiksliai remtis kontekstais (biografiniu, kultūros, literatūros, istoriniu ar kt.). Rašinio struktūra, kaip įprasta, yra trinarė: įžanga, dėstymas (gali būti kelių pastraipų), apibendrinimas.

Teksto (fragmento) interpretavimo užduotį siūloma vertinti atsižvelgiant į tris kriterijus: 1) analizuojamo teksto suvokimas, rėmimasis kontekstais; 2) teksto analizė, interpretacija; 3) rašinio struktūra, rišlumas.

ANALIZUOJAMO TEKSTO SUVOKIMAS, RĖMIMASIS KONTEKSTAIS

Vertinant pirmąjį kriterijų, atsižvelgiama į mokinio ar mokinės gebėjimą išvelgti analizuojamo teksto temą, problemą (-as), idėją ir jas apibendrinti pasitelkus kontekstus; taip pat vertinama, ar mokinys (-ė) geba išskirti interpretacinio aspekto dėmenis, išvelgti sąsajas tarp jų.

Dėmenimis laikomi iškelto interpretacinio aspekto komponentai, padedantys atskleisti užduotyje pateikto arba rašančiojo pasirinkto aspekto reikšmės. Jie gali būti įvairių lygmenų:

VBE rašymo užduočių vertinimo instrukcijos paaiškinimas

turinio plotmės (tema, siužetas, veikėjų poelgiai ir pan.); raiškos plotmės (pasakotojo perspektyva, stilistinės priemonės, retorinės figūros ir pan.); struktūros plotmės (teksto kompozicija) ir kt. Svarbu atkreipti dėmesį, ar rašinio autorius geba išskirti kelis (du, tris ar daugiau) užduotyje pateikto ar rašančiojo pasirinkto interpretacinio aspekto dėmenis (ir ar geba juos susieti tarpusavyje). Pavyzdžiui, interpretuojant, kaip Jurgio Savickio novelės „Velnio šeinė katarinka“ ištraukoje kuriamas didmiesčio paveikslas, aptartini šie užduotyje siūlomo interpretacinio aspekto dėmenys: veikėjų jausenos, kalba ir požiūris į miestą; ironiškas pasakotojo požiūris į didmiesčio ir provincialių veikėjų kontrastą; specifinė pasakojimo kompozicija, ritmingi trumpi sakiniai, sukuriantys miesto dinamikos įspūdį; miesto ir teatro bei miestiečių ir aktorių paralelės; miestiška leksika ir pan. Jeigu interpretuojant tekstą aptariamas *tik* lyrinis subjektas, *tik* teksto siužetas, *tik* veikėjų poelgiai ar pan., tai laikoma vieno dėmens išnagrinėjimu.

Maksimalus balas (7) skiriamas tada, kai rašinio autorius geba tinkamai įvardyti analizuojamo teksto temą, problemą (-as), idėją ir jas apibendrinti susiedamas su kultūriniu, literatūriniu, istoriniu ar autorių biografiniu kontekstu bei motyvuotai išskirti ir išnagrinėti bent kelis interpretacinio aspekto dėmenis bei susieti juos tarpusavyje. Skirtumas tarp 7 ir 6 taškų yra fakto klaidų (F1) kiekis.

Pasitelktas kontekstas *neprivalo* būti tiesiogiai susijęs su autoriaus kontekstais. Kontekstai gali būti ir kiti: tarkime, rašinio autorius gali sėkmingai susieti Antano Škėmos *Baltos drobulės* protagonisto požiūrį į menininką (genijaus kultas) su Oscaro Wilde'o *Doriano Grėjaus portrete* atskleidžiama meno ir menininko samprata ar Maironio poezijoje ryškia įkvėpto menininko romantiko traktuote. Jei pasirinktos kontekstinės sąsajos motyvuotos, toks pasirinkimas laikomas tinkamu.

5 taškai už šį kriterijų skiriami tais atvejais, kai analizuojamo teksto tema, problema (-os), idėja suprastos bei motyvuotai išskirti ir išnagrinėti interpretacinio aspekto dėmenys bei atskleidžiamos jų sąsajos. 5 taškai gali būti skiriami rašiniui, kuriame nepasitelktas joks platesnis kultūrinis, literatūrinis, istorinis ar autorių biografinis kontekstas *arba* kontekstas pasitelktas, bet yra daugiau nei 2 fakto (F1) klaidos. 4 taškai skiriami rašiniui, kuriame analizuojamo teksto tema, problema (-os), idėjos suprastos, analizuojamos, bet nebūtinai apibendrinamos. Rašinyje motyvuotai išskirti interpretacinio aspekto dėmenys, bet tarpusavyje jie nesusieti. 3 taškai skiriami rašiniams, kuriuose analizuojamo teksto tema, problema (-os), idėjos suprastos iš dalies, o interpretacinio aspekto dėmenys išskirti ne visai motyvuotai arba išnagrinėti tik iš dalies. Taigi esminis skirtumas tarp rašinio vertinimo 4 arba 3 taškais yra temos supratimo lygis ir, savo ruožtu, to nulemtas motyvuotas arba ne visai motyvuotas interpretacinio aspekto dėmenų išskyrimas ir išnagrinėjimas. 2 taškai skiriami tiems rašiniams, kuriuose analizuojamo teksto tema ir idėjos suprastos menkai, neišskirti (pasirinktas tik vienas) arba netinkamai išskirti interpretacinio aspekto dėmenys, o pats interpretacinis aspektas išnagrinėtas tik iš dalies (pavyzdžiui, aptariama *tik* tema, *tik* pasakotojo perspektyva, *tik* teksto kompozicija ir pan.). 1 taškas skiriamas tokiems rašiniams, kuriuose tik fragmentai susiję su įvardytu interpretaciniu aspektu arba interpretacinis aspektas išnagrinėtas netinkamai. 0 taškų skiriama rašiniams, kuriuose teksto tema, idėja visai nesuprastos arba interpretacinis aspektas neišnagrinėtas.

TEKSTO ANALIZĖ, INTERPRETACIJA

Vertinant antrąjį kriterijų, atsižvelgiama į mokinio ar mokinės gebėjimą analizuoti ir interpretuoti pateiktą tekstą.

7 ir 6 taškai skiriami tuomet, kai interpretacija motyvuota, išsami, rašinio autorius skiria dėmesio ne tik teksto turiniui, bet ir kūrinio raiškai (pavyzdžiui, aptaria retorines figūras, sintaksines konstrukcijas ar pan., motyvuotai susiedamas su teksto turiniu). Skirtumas tarp 7 ir 6 taškų grįstas fakto klaidų (F2) / interpretavimo trūkumų kiekiu (1 arba 3). Interpretavimo trūkumais laikomi nepagrįsti, netinkamai argumentuoti teiginiai apie analizuojamą tekstą. Fakto klaidomis laikomi netikslumai, susiję su pateikto teksto turiniu. Taip pat vertinama, ar mokinys (-ė) tinkamai vartoja literatūros teorijos sąvokas.

VBE rašymo užduočių vertinimo instrukcijos paaiškinimas

Skirtumas tarp maksimalių taškų (7 ir 6) bei 5 ir 4 taškų pagrįstas dėmesio raiškai buvimu / nebuvimu ir galimų klaidų / trūkumų kiekiu. Jeigu tekstas analizuojamas ir interpretuojamas neskiriant dėmesio jo raiškai, maksimali galimų skirti taškų suma yra 5, nepaisant to, kad galbūt rašinyje yra mažiau nei 4 interpretavimo trūkumai / fakto klaidos / netinkamai vartojamos literatūros teorijos sąvokos. Atkreiptinas dėmesys į frazę „nenaikinantys interpretacijos pagrįstumo“. Jeigu mokinys (-ė) savo analizę ir interpretaciją grindžia klaidingomis prielaidomis, naikinančiomis interpretacijos pagrįstumą, 5 taškai šiam rašiniui negali būti skiriami. 3 ir 2 taškai skiriami rašiniams, kuriuose yra analizės elementų (tekstas bandomas analizuoti), bet pati interpretacija paviršutiniška. Tarp 3 ir 2 taškų skirtumas yra galimų klaidų / netikslumų kiekis. 1 taškas skiriamas rašiniui, kuriame tekstas analizuojamas labai menkai, tik atpasakojamas siužetas arba minimi pavieniai analizuojamo teksto fragmentai. 0 taškų skiriama tuo atveju, kai tekstas neanalizuojamas ir neinterpretuojamas *arba* bandomas analizuoti / analizuojamas, bet rašinyje yra 9 ir daugiau interpretavimo trūkumų / fakto klaidų / netinkamai vartojamų literatūros teorijos sąvokų.

RAŠINIO STRUKTŪRA, RIŠLUMAS

Vertinant rašinio struktūrą, atsižvelgiama į mokinio ar mokinės gebėjimą komponuoti savo rašinį: ar rašinys plėtojamas kryptingai, ar pagrindinė mintis aiškiai suformuluota, įžanga motyvuota, dėstymas tinkamai apibendrinamas, baigiamosios išvados pagrįstos. 2 taškai skiriami už tinkamą struktūrą, 1 už iš dalies tinkamą struktūrą, 0 už netinkamą struktūrą. Gera struktūra laikoma kryptinga, nuosekli ir tinkama turiniui perteikti. 2 taškai mokiniui (-ei) skiriami tuo atveju, kai pastebimas ne daugiau nei 1 struktūros trūkumas (tarkime, ne visiškai tinkamas įžangos, dėstymo ar išvadų apibendrinimas ar pan.). 1 taškas mokiniui (-ei) skiriamas tuo atveju, kai pasirenkama iš dalies tinkama struktūra, t. y. rašinyje yra ne daugiau nei 3 struktūros trūkumai (tarkime, ne visiškai tinkamas dėstymo apibendrinimas, įvadas arba išvados turi trūkumų ar pan.). Struktūra laikoma netinkama turiniui perteikti, kai rašinys turi daugiau nei 3 struktūros trūkumus (rašiniui skiriamas 0).

Probleminio klausimo svarstymo užduoties vertinimas

Brandos egzamino užduotyje pateikiamas literatūros tekstas (fragmentas) ir suformuluotas probleminis klausimas, kurį mokinys ar mokinė turi svarstyti savo rašinyje. Rašinio pavadinimas turi būti užduotyje suformuluotas probleminis klausimas.

Probleminio klausimo svarstymas remiantis pateiktu tekstu – tai samprotavimo rašinys, kuriame rašantysis, atsižvelgdamas į pateikto teksto tematiką ir jame keliamas problemas, plačiau svarsto įvairiomis susijusiomis (moralės, istorijos, visuomeninio gyvenimo, politikos, meno) temomis, kritiškai žvelgia į tikrovės reiškinius. Tokiam rašiniui būdingas subjektyvus vertinimas, bet gana formali publicistinio stiliaus raiška. Rašinio struktūra, kaip įprasta, yra trinarė: įžanga, dėstymas (gali būti kelių pastraipų), apibendrinimas.

Svarstant užduotyje nurodytu probleminiu klausimu, būtina remtis pateiktu tekstu. Tam reikalinga teksto suvokimo kompetencija – t. y. gebėjimas atidžiai perskaityti ir suvokti teksto prasmes, jame keliamas problemas, įžvelgti užduotyje suformuluoto klausimo ir pateikto teksto ryšį. Vertinama, ar remiamasi užduotyje pateiktu tekstu ir kaip tai daroma. Tikimasi, kad rašantysis gebės pateiktu tekstu pasinaudoti kaip *pretekstu* toliau samprotauti arba kaip argumentavimui reikalinga *medžiaga*. Pateiktu tekstu galima pasiremti atsižvelgiant į pateiktame kūrinyje (fragmente) atsiskleidžiančias teksto prasmes, užkabintas temas, veikėjų paveikslus, lyrinio subjekto būseną, siužetines situacijas (fabulą), stilistines priemones, kt. aspektus. Teksto aspektas – literatūros kūrinio elementas (pvz., tekste kuriama prasmė, tema, veikėjų paveikslai, lyrinio subjekto būseną, siužetinė situacija (fabula), stilistinės priemonės, kt.).

Probleminis klausimas svarstytinas ne tik atsižvelgiant į pateiktą tekstą, bet ir remiantis savo asmenine ir kultūrine patirtimi. „Asmeninė patirtis“ suprantama kaip subjektyviai patiriama gyvenimo kasdienybė, asmens akistata su tikrovės reiškiniais ir aktualijomis. „Kultūrinė patirtis“ yra asmens literatūrinis apsiskaitymas, meno pažinimas, istorijos bei visuomenės gyvenimo aktualijų išmanymas. Vertinant rašinį, atsižvelgiama į gebėjimą įvertinti ir pristatyti probleminį klausimą platesniame kontekste (1 lentelė) bei į gebėjimą samprotauti ir argumentuoti pasitelkus savo asmeninę ir kultūrinę patirtį bei užduotyje pateiktą tekstą (2 lentelė). Argumentuojant pasitelkta kultūrinė patirtis gali sutapti su kontekstu, pasitelktu temai pristatyti, įvertinti. Rašant rašinį užduotyje pateiktas tekstas gali būti pasitelkiamas ir kaip pretekstas probleminiam klausimui svarstyti, ir kaip argumentavimo medžiaga.

Probleminio klausimo svarstymas remiantis pateiktu tekstu vertinamas atsižvelgiant į tris kriterijus: 1) temos, problemos supratimo; 2) argumentavimo, pagrindimo, rėmimosi tekstu ir kultūrine patirtimi; 3) rašinio struktūros ir rišlumo.

TEMOS, PROBLEMOS SUPRATIMAS

Vertinama, kaip rašantysis geba suprasti pateikto teksto prasmę, ar įžvelgia teksto ir užduotyje iškelto probleminio klausimo ryšį, ar geba šį klausimą apsvarstyti, apibendrinti, vertinti platesniame kontekste, pasiremdamas kultūrine ir/ar asmenine patirtimi. Svarbu rašinyje išlaikyti tinkamą asmeninės patirties refleksijos ir rėmimosi kultūriniu, literatūriniu, istoriniu, socialiniu kontekstais proporciją (rėmimosi kontekstais rašinyje turėtų būti daugiau nei asmeninės patirties reflektavimo, kad rašinys netaptų paviršutinišku subjektyviu filosofavimu).

Vertinant pirmąjį kriterijų, svarbu atkreipti dėmesį, ar rašinio autorius geba išskirti kelis (du, tris ar daugiau) svarstomos temos aspektus, atskleisti jų sąsajas.

7 ir 6 taškai skiriami tais atvejais, kai pateikto teksto tema ir užduotyje keliamą problema suprastos, analizuojamos, apibendrinamos, vertinamos platesniame kultūriniame, literatūriniame, istoriniame ar socialiniame kontekste, kai motyvuotai išskirti ir išnagrinėti temos / problemos aspektai, atskleidžiamos jų sąsajos. Skirtumą tarp 7 ir 6 taškų lemia galimų konteksto fakto klaidų (F1) kiekis.

VBE rašymo užduočių vertinimo instrukcijos paaiškinimas

5 ir 4 taškai skiriami tiems rašiniams, kuriuose teksto tema ir užduotyje keliamą problema suprastos ir analizuojamos. Probleminio klausimo aspektai motyvuotai išskirti, tačiau nėra susiejami ir nėra apibendrinamos ir nėra vertinami platesniame kontekste. Skirtumą tarp 5 ir 4 taškų lemia aspektų nagrinėjimo veiksnys: 5 taškai skiriami, jeigu aspektai išskirti ir išnagrinėti, 4 taškai – jeigu išnagrinėti ne visi aspektai, nors jie ir išskirti.

3 ir 2 taškai skiriami tiems rašiniams, kuriuose iš dalies suprasta pateikto teksto tema arba užduotyje iškelta problema. Rašantysis per siaurai arba per plačiai suprato užduotį: akivaizdžiai tinkamai išskyrė tik vieną aspektą. Skirtumą tarp 3 ir 2 lemia teksto temos arba užduotyje keliamos problemos supratimo ir nagrinėjimo mastas: 2 taškai skiriami už menką temas arba problemos supratimą ir nagrinėjimą.

1 taškas skiriamas tiems rašiniams, kuriuose tik pavieniai fragmentai susiję su tema ir / ar užduotyje keliamą problema. 0 taškų skiriama, kai rašinyje teksto tema ir keliamą problema nesuprastos, neanalizuojamos.

ARGUMENTAVIMAS, RĖMIMASIS PATEIKTU TEKSTU IR KULTŪRINE PATIRTIMI

Vertinama, kaip rašantysis geba argumentuoti savo samprotavimą pasiremdamas *ir* pateiktu tekstu, *ir* kultūrine arba asmenine patirtimi. Argumentuojant pasitelkta kultūrinė patirtis (apsiskaitymas) gali sutapti su kontekstu, pasitelktu temai pristatyti, įvertinti. Argumentai laikytini tinkamais, kai jie yra adekvatūs ir pagrindžia išsakytą teiginį; svarūs – kai skatina patikėti, paremia, verčia pritarti pagrindinei minčiai. Probleminis klausimas svarstytiškas polemiskai, keliant klausimus, tačiau svarbu išlaikyti tinkamą idėjų ir pagrindimo santykį.

7 ir 6 taškai skiriami, kai rašinio argumentai tinkami, svarūs, kai tikslingai remiamasi kultūrine patirtimi bei pateiktu tekstu, kai samprotaujama polemizuojant. 7 ir 6 taškai atsiskiria būtent dėl polemizavimo, kuris yra „išplėstinio abstrakčiojo“ lygio mąstymo gebėjimų požymis. 6 taškai skiriami už argumentavimą be polemizavimo arba esant ne daugiau kaip 3 argumentavimo trūkumams ar fakto (F2) klaidoms.

5 ir 4 taškai už argumentavimą skiriami tais atvejais, kai argumentai tinkami, svarūs, kai samprotaujant remiamasi kultūrine arba asmenine ir pateiktu tekstu. Idėjų ir pagrindimo santykis ne visai proporcingas. Skirtumas tarp 5 ir 4 taškų pagrįstas argumentavimo ar fakto (F2) klaidų kiekiu.

3 skiriami, kai ne visi rašinio argumentai tinkami ir svarūs, remiamasi asmenine patirtimi ir bandoma remtis pateiktu tekstu arba ne daugiau kaip 6 argumentavimo trūkumai / fakto (F2) klaidos.

2 taškai, kai rašinyje tik bandoma argumentuoti remiantis asmenine patirtimi arba pateiktu tekstu arba esama ne daugiau kaip 7 argumentavimo trūkumų / fakto (F2) klaidų. Esminį skirtumą tarp 3 ir 2 taškų lemia argumentų tinkamumas ir argumentavimo ar fakto klaidų kiekis.

1 taškas skiriamas už mėginimą argumentuoti, bet tik paviršutiniškai arba kai esama 8 ir daugiau argumentavimo trūkumų. Atitinkamai 0 taškų – už neargumentavimą, netinkamą argumentavimą arba 9 ir daugiau argumentavimo netikslumų, konteksto klaidų.

RAŠINIO STRUKTŪRA, RIŠLUMAS

Vertinant rašinio struktūrą, atsižvelgiama į mokinio ar mokinės gebėjimą komponuoti savo rašinį: ar rašinys plėtojamas kryptingai, ar pagrindinė mintis aiškiai suformuluota, įžanga motyvuota, dėstymas tinkamai apibendrinamas, baigiamosios išvados pagrįstos. 2 taškai skiriami už tinkamą struktūrą, 1 už iš dalies tinkamą struktūrą, 0 už netinkamą struktūrą. Gera struktūra laikoma kryptinga, nuosekli ir tinkama turiniui perteikti. 2 taškai mokiniui (-ei) skiriami tuo atveju, kai pastebimas ne daugiau nei 1 struktūros trūkumas (tarkime, ne visiškai tinkamas įžangos, dėstymo ar išvadų apibendrinimas ar pan.). 1 taškas mokiniui (-ei) skiriamas tuo atveju, kai pasirenkama iš dalies tinkama struktūra, t. y. rašinyje yra ne daugiau nei 3 struktūros trūkumai (tarkime, ne visiškai tinkamas dėstymo apibendrinimas, įvadas arba išvados turi trūkumų ar pan.). Struktūra laikoma netinkama turiniui perteikti, kai rašinys turi daugiau nei 3 struktūros trūkumus (rašiniui skiriamas 0).